

Mesto i značaj taktike u političkoj delatnosti pojedinih partija i klasa — već prema strukturi i istorijsko-filozofskoj uloji partija i klasa — veoma su različiti: ako taktiku definišemo kao sredstvo za ostvarivanje ciljeva koje su postavile aktivne grupe, kao neku kopu koja povezuje konačni cilj i stvarnost, onda se osnovne razlike javljaju već prema tome da li konačni cilj postoji kao nešto što je stavljeno u okviru date društvene stvarnosti, ili van nje. Ova imanencija konačnog cilja, odnosno njegova transcendencija, krije u sebi pre svega onu razliku da je u prvom slučaju pravni sistem koji postoji dat kao nužno i normativno načelo koje određuje taktičke okvire delovanja, dok u slučaju transcendentnog isticanja ciljeva oblači ruho sušte stvarnosti, realne sile, i računanje s njim može imati u najboljem slučaju smisao svršishodnosti. Naglašavamo: u najboljem slučaju smisao svršishodnosti, jer za takvo postavljanje ciljeva kao što je, na primer, bila legitimistička restauracija u Prancuskoj, priznavanje pravnog sistema revolucije na bilo koji način, već bi se smatralo kompromisom. Ali i taj primer pokazuje da se različita transcendentna postavljanja ciljeva ne mogu svesti — čak ni sa stanovišta potpuno apstraktne i od svakog vrednovanja daleke sociologije — na zajednički nivo. Jer ako je društveni poredak kao konačan u prošlosti već postojao, ako je reč samo o ponavljanju jednog razvoja koji se već dogodio, onda nepoznavanje postojećeg pravnog poretka predstavlja samo prividno prevaziženje okvira datih pravnih poredaka; tada se stvarni pravni poredak sukobljava sa stvarnim pravnim poretkom, kontinuitet razvoja se ne negira kruto, a kao isticanje konačnog cilja javlja se samo jedna neostvarena stanica. Svakom u suštini revolucionarnom cilju, suprotno ovome, protiv postojećeg pravnog poretka kao i sve one koji su pre postojali, poriče njihovo moralno pravo na postojanje i njihovu istorijsko-filozofsku aktuelnost, za njegov račun, dakle, postaje isključivo taktičko pitanje: da li uopšte račun sa njima, i ako računa u kojoj to meri čini.

Putem toga, međutim, što se taktički oslobađa normalnih ograda pravnog poretka, svršishodnost koja određuje zauzimanje savova taktike mora da pronade neko novo merilo. Jer je pojam svršishodnosti dvojak: već prema tome da li se pod njim podrazumeva jedan aktuelan, konkretan cilj, ili, pak, konačan cilj koji još uvek nije sietio na tie stvarnosti. Za takve klase i partije, dakle, čiji su se konačni ciljevi u suštini već ostvarili, taktika se nužno reguliše prema postojanju aktuelnih i konkretnih ciljeva, i ona provlači koja deli aktuelni od konačnog cilja, kao ni konflikti koji potiču iz ove dvojnosti, za njih ne postoje. Ova taktika na sebi oblači formu legalne forme politike, i nije slučajno da u tako (zaključni) slučajevima, kada se javlja jedan izazov konflikt, kao što je, na primer, onaj u vezi s uatom, ove klase i partije zantevaju i slede napulicu i najkatasastrofajnu „realnu politiku“, ne mogu sa učine nista drugo, jer postojeći konačan cilj dozvoljava samo ovakvu realnu politiku.

Ova suprotnost je veoma pogodna za to da osvetli taktiku revolucionarnih klasa i partija, njihovu taktiku ne određuju prednosti koje se postizu trenutno, aktuelno, čak se i moraju odreći većeg broja takvih prednosti, jer bi to ugrozilo stvarni cilj, njihovu taktiku. Ali posto i krajnji cilj nije definisan kao ulopija, već kao osuđena stvarnost, stavljanje prednosti kopračnog cilja iznad aktuelnog ne znači upremanje od stvarnosti, već njegovo umenjanje i premeštanje u aktuelu, saznanje koje su to snage koje deluju unutar društvene stvarnosti, koje se okreću prema ostvarivanju konačnih ciljeva. I bez ovog saznanja taktika svake revolucionarne klase ili partije neodlučno se koebe između idealima razne realne politike i ideologije bez realnog sadržaja. Ovo saznanje neostajalo je revolucionarnoj borbi građanske klase; i tamo je, dopadne, postojala jedna ideologija konačnog cilja, ali nije bila sposobna da se organski utičući u regulisanje konkretnih akcija koje su se — aleksežno — rešavaju u smislu aktuelnosti, stvarane su institucije koje su konačno dosegle samopunjenje i zamaglili čist, u tom trenutku već na nedelovnu ideologiju sročan sam, konačan cilj. Jer je konačan cilj socijalizma utopijski u istom onom smislu da je prevazišao današnje društveno-ekonomsko, pravne i socijalne okvire, da se može ostvariti samo uništenjem tih okvira, ali nije utopijski i u onom smislu da je put koji vodi prema njemu ležao na zemlji pravih ideja koje lebe negde van nekog društva ili iznad njega. Marksistička teorija klase borbe (u ovom pogledu u potpunosti sledeći hegelovski svet pojmovu) transcendentno postavljanje cilja prethva u imanentno; klase borba proletarijata predstavlja istovremeno i postavljanje i ostvarivanje sopstvenog cilja. Ova je sredstvo čiji bi smisao i vrednosti bili merilju jednim ciljem koji je, iznad njega, već postepeno ili skokovito osvetljavanje i stupanje u aktuelnu društvenu stvarnost tog novog, utopijskog cilja, zavisno od toga kako to progutuje logika istorije. Ovo „sredstvo“ se ne razlikuje od cilja (kao što je to

bio slučaj u ostvarivanju građanske ideologije), već približavanje cilja sopstvenom ostvarivanju. A to znači da između taktičkog sredstva i konačnog cilja postoje pojmovno neuhvatljivi prelazi; nikada se ne može unapred znati koji će — taktički — korak ostvariti već sam konačan cilj.

Time smo stigli do odlučujućeg merila socijalističke taktike: do istorije filozofije. Suština klase borbe nije ništa drugo do sociološko opisanje i ostvarivanje svega onoga, što se događa u društvenoj stvarnosti, smisao klase borbe proletarijata se, međutim, iznad ovih činjenica, mada od njih suštinski neodvojivo, usmerava na to da ostvari jedan od svih dosadašnjih kvalitetno različitih društveni poredak, koji više ne priznaje ugnjetanje i ugnjetavanje i zahteva da prestane doba koje ponižava ljudsko dostojenstvo zbog ekonomske zavisnosti, da se — kako to Marks kaže — slomi slepa sila ekonomskih snaga, i na njihovo mesto i iznad njih stupi vlast koja je adekvatna i odgovara ljudskom dostojanstvu. Odmeravanje i ispravno saznanje aktuelnih društvenih i ekonomskih situacija, merenje stvarnog odnosa snaga, dakle, uvek predstavlja samo predušlov, a ne i kriterijum u socijalističkom smislu ispravne akcije, ispravne taktike. Konačno, pravo merilo

GYÖRGY LUKÁCS

taktika i etika

može da bude samo to, da li je način akcije u datom slučaju pogodan za ostvarivanje ovog cilja, za ostvarivanje smisla socijalističkog pokreta, a zbog toga što za ovaj konačan cilj ne služe sredstva koja se od njega kvalitetno drukčije razlikuju, već sredstva koja sama po sebi znače unutrašnje ili spoljašnje približavanje konačnog cilja — svako sredstvo je dobro u kojem se ovaj istorijsko-filozofski tok samosvesno, na stvarnost probudi, a svako sredstvo koje tu stvarnost zamagluje je loše, kao na primer, u pogledu pravnog sistema, neprekidnosti „istorijskog“ razvika, pa čak i prema trenutnim materijalnim interesima proletarijata. Ako postoji istorijski pokret za čiji je račun „realna politika“ sudbonosna i pogibeljna, onda je to socijalizam.

Konkretno izraženo to znači da svaka vrsta samosvesti sa postojećim društvenim poretkom u sebi krije ključne mogućnosti, jedne takve opasnosti. Jer pažljivo naglašavamo sa najistinskijim unutrašnjim uočenjem da je ova solidarnost samo trenutna, da je samo jedna aktuelna interesna zajednica, da ne predstavlja više od jednog privremenog saveza koji je sklopljen za ljubav gostovanja jednog konačnog cilja, neizbežna je opasnost da se osećanje solidarnosti uviđa u svest i znost ljudi, i u svest istorije, pa se svesnost covečanstva zamagluje. Klasna coveka proletarijata ne predstavlja samo čistu klasnu borbu (ako bi bila samo to, stvarno bi je regulisale prednosti realne politike), nego je i sredstvo oslobađanja covečanstva i raćanja pravnog početka istorije covečanstva. Svaki kompromis nužno zamagluje tu stranu klase borbe, i zbog toga je — i pored prednosti svega što je trenutno i problematično — sudbonosan sa stanovništa konačnog cilja. Jer sve dok postoji današnji društveni poredak, bilo koju na takav način stečenu ekonomsku i političku prednost vladajuća klasa može rekompensirati na otvoren ili skriven način, i posle rekompensacije — ako je kompromis oslabio borbeno raspoloženje, što je prirodno — borba se može nastaviti samo pod nepovoljnijim uslovima. Bzob toga je iznenađaj taktičkih prednosti unutar socijalizma daleko važniji nego bilo gde drugde; merilo taktike ovde predstavlja smisao svetske istorije, i svad njom su svi primili odgovornost za svako svoje delo, a svi oni koji — zbog svršishodnog razmišljanja — skreću se uskok i strnog, ali jednog puta ispravne akcije koja vodi k cilju, a koju dikтира istorija filozofije.

Čini se da je ovim već dat odgovor i ra etičko pitanje (a u određenom pogledu je već i dat), da li je sleđenje ispravne taktike već samo po sebi etičko. Ali sada smo stigli do one tačke, na kojoj na svetlost dana izlaze opesne strane hegelovskog nasleđa marksizma. Hegelov sistem nema etiku; kod njega etiku nadoknađuje sistem materijalnih, duhovnih i društvenih dobara, u kojem kulminira njegova društvena filozofija. Ovu formu etike marksizam je u suštini peuzeo (pogledaj, na primer, knjigu Kauckog), samo je ra mesto hegelovskih dobara stavio drugo dobro, a da nije postavio pitanje: da li je htenje sa društvenog stanovništa važnih dobara i ispravnih društvenih ciljeva — bez obzira na unutrašnje opruge akcije — već samo po sebi etičko. Mada je sasvim ogledno da se samo ovde može nalaziti inicijativa za postavljanje takvog pitanje; onaj koji poriče razgrnavanje koje se ovde javlja prilikom postavljanja pitanja, taj poriče i mogućnost postojanja etike, i sukobljava se sa najprimitivnijim i najuopštenijim ljudskim osobinama, sa savešću i osećanjem odgo-

vornosti. Svako od ovin u prvom redu ne urazi ono, šta je učinio ili nteo da učini (ovo to regulišu norme društvene i političke akcije), već to šta je učinio ili nteo učiniti, a da je to objektivno ispravno ili nije, zbog čega je to učinio, odnosno nteo da učini. Ovo pitanje, zbog toga što se može javiti samo u jedinkama, samo suučeno sa ličnošću, ima, međutim, svoj smisao u oštroj suprotnosti sa objektivno ispravnim taktičkim pitanjem koje, samo nasuprot kolektivnoj akciji ljudskih grupa može da nade jednostrano rešenje. Pitanje koje stoji pred nama je, dakle, kako se svest i osećanje odgovornosti ličnosti odnose prema problemu taktički ispravne kolektivne akcije.

Ovme, pre svega, treba ustanoviti jedan zavisan uzajamni odnos upravo zbog toga jer su ta dva tipa akcije, dovedene u uzajamni odnos, u suštini nezavisna jedan od drugog. S jedne strane postavljaju se pitanje da li je neko tako taktičko rešenje ispravno ili nije, nezavisno od pitanja da li su moralni motivi određeni odlukama učesnika akcije, s druge strane, iz najčistijeg etičkog izvora izrazio deio u najvećoj meri može da bude neumesno sa stanovništa taktike. Ali ova međusobna nezavisnost ipak je samo prividna. Jer — kao što ćemo u daljem videti —, ako akcija ličnosti koja je određena čisto etičkim motivima stupi na put politike, njena objektivna (istorijsko-filozofska) ispravna ili neispravna bit ne može biti čak ni etički ravnodušna. Kao posledica istorijsko-filozofske postavke socijalističke taktike treba da u pojedinačnim voljama, iz čijeg sumiranja se stvara kolektivna akcija, regulirajuća istorijsko-filozofska svest manje ili više dode do izražaja; bez toga bi bilo nemoguće nužno odbacivanje aktuelne prečnosti u interesu kopračnog cilja. Pitanje se, dakle, sada već može ovako definisati: kakve etičke zamisli rezultiraju u ličnosti da se u njemu probudi nužna istorijsko-filozofska svest za ispravnu političku akciju u kojoj postaje sastavni deo jedne kolektivne volje, i da ta nova svest postane odlučujuća u odnosu na akciju.

Ponovo naglašavamo: etika se okreće ličnosti, i kao nužna posledica ovog umeštanja svest i osećanje lične odgovornosti stavlja pred nju pitanje načina delovanja „kao da od njegove akcije ili nedelovanja zavisi preokret sudbine sveta, iniciranje bijeg dolaska ili njegovo sprečavanje spada u poziv aktuelne taktike. (Jer etički neutralnost i nepartipisanost ne postoje; ko ne želi da deluje, teret svoje neaktivnosti svaljuje na svoju svest.) Svi oni koji se, dakle, u savremenom trenutku ne odlučuju za komunizam, etički se obavezuju prema svakom ljudskom životu koji nestaje u borbi za komunizam, obavezuju se da će svesti ličnu odgovornost kao da ih je s neom sram ubio. Međutim, svi oni koji se priključuju suprotnoj strani i bore se za dalje postojanje kapitalizma, treba da osete istu tu ličnu odgovornost za uništavanje koja će izazvati novi imperijalistički, reventistički ratovi do kojih će sigurno doći, i to i za dalje potlaćivanje nacije i klase, itd. Etički se niko ne može izvući od odgovornosti sa obrazloženjem da je on samo jedinka od koje ne zavisi sudbina sveta. To ne samo da se objektivno nikada ne može ustanoviti, mada postoji mogućnost da je ipak od njega zavisila, već ovakav način razmišljanja čini nemogućim suština etike, svest, osećanje odgovornosti; onaj koji ne donosi odluku iz takvog ubeđenja — bio on inače bilo kako razvijen bio —, sa stanovništa etike stoji na nivou primitivnog, nesvesnog, nagonskog života.

Ali ova čisto formalna etička definicija lične akcije nije dovoljna da se tražajno pitanje odnosa taktike i etike. Time što ličnost koja u sebi izvršava etičku akciju i sledi ili odbacuje neku taktiku, stupa na jednu specijalnu površinu akcije, na političku, i specifičnost njegove akcije — sa stanovništa čiste etike — nosi u sebi posledicu da mora znati: pod kakvim okolnostima šta i kako čini. Takvo obično misao „znanja“ treba, međutim, da se dalje rasišćava. S jedne strane ne može da znači savršeno poznavanje aktuelne situacije i svih njenih mogućih posledica, s druge strane se, međutim, ne može smatrati čisto subjektivnom zamisli, niti rezultatom da dotična ličnost deluje prema „svom najboljem znanju i uvidanju“. U prvom slučaju sama ljudska akcija unapred postaje nemogućom, a u drugom slučaju bi se otvorio put najvećoj lakomislivosti i frivolnosti, i svako bi moralno merilo postalo iluzorno. Međutim, postoji moralno merilo obzirlivosti ili neodgovornosti svake akcije: to da je određena ličnost mogla znati za posledice svoje akcije, i da li bi ih, znajući za njih, prihvatila pred svojom savešću. Ova objektivna mogućnost različitosti je pojedinačno i konkretno, ali u suštini — pojedinačno i konkretno — uvek se može definisati. Sada već za svakog socijalistu sadržaj ove objektivne mogućnosti znači ostvarivanje društvenog ideala socijalizma, i ova suština mogućnosti njene moguće prirode određuje istu istorijsko-filozofska aktuelnost ovog ideala. Moralno ispravno delovanje, dakle, za svakog socijalistu najdublje zavisi od ispravne ocene date istorijsko-filozofske situacije, a put toga može biti samo to da svi pojedinačno nastoje da u sebi ova samosvest pretvore u svesnost. Razvoj klase svestiprvi je i neizostavni predušlov za to, eli da stvarna ispravna akcija zaista i stvarno može da postane regulatorom, klasna svest treba da se izdigne iznad čiste date silke stvarnosti i mora da postane svesna svog svetskoistorijskog poziva i odgovornosti. Jer klasi interes, čije ostvarivanje predstavlja sadržaj svesne klase akcije, ne samo što nije jednak zbiru ličnih interesa svih jedinki koje pripadaju toj klasi, već nije jednak ni aktuelnim trenutnim interesima klase kao kolektivne celine. Klasi interes koji ostvaruju socijalizam i klasna svest koja ih dovodi do izražaja, znače poziv istorije sveta, a gore navedena objektivna mogućnost znači sledeće pitanje: da li je već došao trenutak koji će iz stadijuma neprekidnog približavanja — skokovito — dovesti do istinskog ostvarenja.

Ali svi moraju znati da ovde ne može biti reči ni o čemu drugom, sem o mogućnosti sušine stvari. I ne može se zamisliti takva ljudska nauka koja bi u vezi sa arusovom sa takvom sigurnošću i tačnošću, kakvom astronomija unapred određuje položaj nekog megora, mogla reći: danas je došao trenutak za ostvarivanje naseca ideja socijalizma. Ali u isto tolikoj meri ne može postojati takva nauka koja bi mogla reći: danas još nije kucnuo čas, treba čekati, stici će tek sutra, ili možda tamo za dve godine. Nauka, saznanje može da otkrije samo mogućnosti — i, samo je akak mogućnosti —, u čemu se nalazi moralna odgovornost puna akcija. Ako pak neko, kao socijalista, sagleda mogućnosti, za njega više nema izbora ni kolebanja.

Ali to ni u kom slučaju ne znači da je na takav način ostvarena akcija samim tim nužno moralno bezgrešna i savršena. Ne može biti zadatka nikakve etike da iznalazi gotove recepte za račun kolektivnih akcija, i izgadi i porokne nepopecivne, tragčne konfliktne ljudske sudbine. Nasuprot tome: etička samosvest ukazuje na to da postoje situacije — tragčne situacije —, u kojima je nemoguće delovati tako da ne učinimo gresku, ali nas istovremeno upli tome, da i tada kada treba da biramo između dve greške, postoji merilo istu ispravnu i neispravnu akciju. To merilo je: žrtva. I kao što ličnost, birajući između dve greške tako odabira i postupa ispravno, kada žrtvuje svoje nizerazredno ja na oltaru višerazrednog, idejnog, isto tako postoji merilju sila ove žrtve i za račun kolektivnih akcija; samo što ovde ideja oblači istorijsko-filozofska ruho i otelotvoruje se kao zapovest situacije svetske istorije. Ropsin (Boris Savinkov, voda terorističke grupe ruske revolucije 1904—1906. godine) u jednom svom romanu na ovaj je način definisao problem individualnog terora: ubijanje je zabranjeno, predstavlja bezuslovan i neoprostiv zreh, ali je neizbežno nužno, nije ga slobodno činiti, ali se mora činiti. Ali u jednom mestu istog tog romana nelegalnost terorističkog dela (a to je nemoguće) vidi u tome da on za svoju braću žrtvuje ne samo svoj konačni moralni koren, već i svoju čistotu, moral, dušu. Drugim rečima: samo ubilačko delo može da bude — tragično — moralno, onoga ko zna, ko nepokolebljivo i svaku sumnju isključujući zna da ubijanje nije dozvoljeno ni pod kakvim uslovima. Ili da ovu misao konačne ljudske tragedije izrazimo nedostojno lepim rečima Hebelova Judite: „I da je Bog između mene i mogla delo stavio greh — ko sam ja da se od njega spasem?“

1919.

Preveo s mađarskog: **JOŽEF VARGA**